

DREPTUL DE A CĂUTA FERICIREA

Tudor Panțiru,
judecător al Curții Constituționale
din Republica Moldova

Text publicat în Revista de Drept Public nr. 1/2015, pp. 26-35

Introducere

Nu se poate afirma cu deplină convingere ce este fericirea, deși există mai multe definiții. Și conceptul de „drept” a avut parte de-a lungul veacurilor de mai multe explicații, niciuna completă și satisfăcătoare. Pe cât de familiară și de cultivată în lucrările de filozofie politică, ideea de fericire rămâne încă o enigmă.¹ În ciuda acestui fapt, există în prezent un curent de opinie care cere ca „fericirea” să devină un obiectiv al agendelor politice guvernamentale.² Adoptarea politicilor publice ar trebui să țină cont de indicele fericirii. Și, după cum știm, politicile publice se materializează de obicei prin legi. Așa ajungem la **relația dintre fericire și drept**.

În literatura de specialitate s-a afirmat că noua politică a fericirii ar pansa eșecurile politicilor economice ale democrațiilor.³ Mai mult, odată cu atingerea idealului fericirii, lumea l-ar pune într-un sertar pe cel al dreptății. „**Cine are nevoie de dreptate când suntem cu toții fericiți?**”⁴

Împlinirea stării de fericire nu trebuie să presupună ignorarea sentimentului de dreptate. Este ceea ce urmărește să demonstreze prezentul eseu. Afară de aceasta, vom arăta care este traseul fericirii în relația sa cu dreptul, analizând sursele Părinților Fondatori americani, ce i-a făcut adică să prevadă în Declarația de Independență a Statelor Unite idealul fericirii (A). Odată reflectate sursele acestui limbaj al Declarației, vom trece în revistă câteva hotărâri ale instanțelor americane care au abordat ideea de fericire (B), urmând să facem paralela care se impune cu situația din Europa, aducând ca exemplu hotărârea Curții Constituționale Federale germane din speța *Elfes* (C). În fine, vom argumenta existența unui *drept de a căuta fericirea* în Constituția României și în cea a Republicii Moldova (D).

A. Dreptul de a căuta fericirea în Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii

Adoptată la 4 iulie 1776, Declarația de Independență este primul act normativ cu valoare constituțională al unui stat democratic care face vorbire despre dreptul inalienabil al omului de a-și *căuta fericirea*. În cel de-al doilea paragraf al său, aceasta proclamă ca fiind „adevăruri de la sine evidente faptul că toți oamenii sunt egali din naștere, că sunt înzestrați de Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, printre care se numără Viața, Libertatea și căutarea Fericirii – Că pentru a garanta aceste drepturi, Guvernele sunt alcătuite din Oameni, care își derivă puterile lor întemeiate din consimțământul celor guvernați, – Că oricând ar deveni aceste forme de guvernământ risipitoare ale acestor țeluri, este Dreptul Oamenilor să le schimbe sau să le abolească, și să instituie noi Guvernăminte, fundamentându-se pe asemenea principii și organizându-și puterile de maniera cea mai efectivă pentru Siguranța și *Fericirea* lor.” (subl. ns.)

Autorul proiectului de Declarație este, potrivit surselor istorice, Thomas Jefferson, unul dintre cei șapte reprezentanți ai statului Virginia în Congres.⁵ Între altele fie spus, în același an a fost adoptată și Constituția statului Virginia. În privința limbajului fericirii, această Constituție a constituit modelul de urmat pentru majoritatea constituțiilor statelor americane din era pre-federală.⁶ Așa cum o arată

¹ John C. Ford – *The Natural Law and the Right to Pursue Happiness*, Natural Law Institute Proceedings Nr 4/1951, pag. 104.

² Kurt Bayertz și Thomas Gutmann – *Happiness and Law*, Ratio Juris, nr. 2/2012, pag. 236. Un economist britanic, Richard Layard, cere „o revoluție în guvern. Fericirea ar trebui să devină scopurile politicilor noastre” (Richard Layard – *Happiness. Lessons from a New Science*, ed. Penguin, Londra, 2005, pag. 145, *apud* Kurt Bayertz și Thomas Gutmann, op.cit., pag. 236).

³ Kurt Bayertz și Thomas Gutmann, op.cit., pag. 237.

⁴ Mirko Bagaric și James McConvill – *Goodby Justice, Hello Happiness: Welcoming Positive Psychology to the Law*, Deakin Law Review 10, pag. 2.

⁵ Patrick J. Charles – *Restoring "Life, Liberty, and the Pursuit of Happiness" in Our Constitutional Jurisprudence: An Exercise in Legal History*, William & Mary Bill of Rights Journal vol. 20, nr. 2, pag. 476.

⁶ Joseph R. Grodin – *Rediscovering the State Constitutional Right to Happiness and Safety*, 25 Hastings Constitutional Law Quarterly nr. 1/1997, pag. 8-9.

consemnările, Thomas Jefferson nu a jucat vreun rol în adoptarea acestui act. Autor al acestei Constituții, cel puțin al secțiunii care conține termenii de „fericire” și „siguranță”, este George Mason⁷, și poate că ar fi corect să se caute muzele lui Mason. Ceea ce a mai rămas din biblioteca sa este un volum din *Orationes* ale lui Cicero, cu semnătura sa și data achiziției acestuia, aflat astăzi într-un muzeu din nordul Virginiei.⁸ Însă este un fapt general recunoscut că bărbații de stat americani de atunci, oameni ai ideilor și intelectuali rasați, nu erau străini de filozofie și mai ales de opera lui Aristotel. Referințele la Aristotel și la fericire ca scop politic „se găsesc pretutindeni în scrierile politice americane”⁹, iar principiile enunțate în Declarație sunt parte a patrimoniului politic și filosofic din acea vreme.¹⁰

Formulând o definiție a fericirii, Aristotel analizează în *Etica Nicomahică*, pe de o parte, conceptul de bine, iar pe de altă parte – realitățile umane.¹¹ **Fericirea este binele suprem și suprema plăcere, amândouă elementele fiind indisolubile.**¹² Esența acesteia constă în activitatea sufletului conformă cu rațiunea sau nu lipsită de rațiuni, ea trebuind să consoneze cu virtutea, cu cea mai desăvârșită virtute, de-a lungul unei vieți desăvârșite.¹³ **Deci, omul fericit este acela care acționează întotdeauna în conformitate cu virtutea perfectă, înzestrat cu suficiente bunuri exterioare care să-i permită să aplice virtutea, de-a lungul întregii vieți și nu în sincope.** Aristotel sugerează o „datorie de a fi fericit”.¹⁴ Pentru el, *eudaimonia* („fericirea” sau „prosperitatea”) este concept de bază în definirea perfecțiunii umane și un scop al comunității.¹⁵ Această din urmă latură este de interes și o reținem pentru tema noastră.

Nici Jefferson și nici Mason nu au ignorat tratatele filosofilor iluminiști. John Locke s-a numărat cu siguranță printre teoreticienii contractului social care au influențat America revoluționară, scrierile sale înrăurind **prezența ideii de fericire în actele de natură constituțională ale Americii.**¹⁶ Devotamentul lor față de Locke și mai ales pentru formularea lui – „**viață, libertate și proprietate**” – pare a fi de necontestat.¹⁷

În *Al doilea tratat asupra cârmuirii*, Locke utilizează termenul de „proprietate”. „Deși pământul și toate creaturile inferioare aparțin tuturor oamenilor în comun, fiecare om are o *proprietate*, și anume asupra *persoanei* sale. Iar la aceasta nu are nimeni altcineva dreptul în afara sa.”¹⁸ Un alt pasaj relevă că „deși lucrurile naturii sunt date în comun, omul (fiind stăpân sieși și *proprietar al propriei persoane*, ca și al acțiunilor sau muncii sale) are în el însuși *marele fundament al proprietății.*”¹⁹ Aici, cuvântul „proprietate” reprezintă o sumă a tuturor intereselor și drepturilor pe care omul le prețuiește și dorește să le salvgardeze în cadrul unei comunități politice organizate. Din lucrarea lui Locke poate fi trasă concluzia că **pacea, siguranța și binele public** al oamenilor înseamnă de fapt sfârșitul societății. Cahn crede că Jefferson nu a făcut decât să exprime suflul intelectual american al vremii.²⁰ Și nu doar aceasta. Jefferson a dat prin prevederea sintagmei „căutarea fericirii” și un aer de idealism. Înclozind ideea de „proprietate” al lui Locke cu „fericirea”, el nu doar a inclus în Declarație un concept mai larg, ci și a marcat o rupere completă de doctrina *whig* asupra dreptului de proprietate.²¹

Și James Madison, corespondentul fidel al lui Thomas Jefferson, era cucerit de opera lui Locke.²² Madison citise capitolul „Despre putere” din *Eseu asupra intelectului omenesc*. Acest capitol abundă de formulări precum „neliniștea care ne apasă în prezent determină în mod firesc voința spre acea *fericire* către care năzuim cu toții în toate acțiunile noastre”, „atâta vreme cât ne încearcă această neliniște, noi nu

⁷ Bernard Schwartz – *The Bill of Rights: A Documentary History*, Chelsea House Publishers, New York-Toronto-London-Sydney, 1971, pag. 232.

⁸ Joseph R. Grodin, op.cit., pag. 9.

⁹ Pauline Maier – *American Scripture: Making the Declaration of Independence*, Knopf, New York, 1997, pag. 170, *apud* Joseph R. Grodin, op.cit., pag. 11.

¹⁰ John C. Ford, op.cit., pag. 117.

¹¹ Stella Petecel – „Datoria” de a fi fericit, în Aristotel – *Etica Nicomahică*, ed. a II-a, ed. Iri, București, 1998, pag. 14.

¹² Aristotel, op.cit., pag. 40.

¹³ Stella Petecel, op.cit., pag. 15.

¹⁴ *Idem*.

¹⁵ Fred D. Miller, Jr. – *Nature, Justice and Rights in Aristotle's Politics*, Clarendon Press, Oxford, 1995, pag. 18-19, *apud* Joseph R. Grodin, op.cit., pag. 11.

¹⁶ Joseph R. Grodin, op.cit., pag. 12.

¹⁷ Edmond N. Cahn – *Madison and the Pursuit of Happiness*, New York University Law Review nr. 27/1952, pag. 267.

¹⁸ John Locke – *Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță.*, trad. de Silviu Culea, ed. Nemira, București, 1999, pag. 68.

¹⁹ John Locke, op.cit., pag. 78.

²⁰ Edmond N. Cahn, op.cit., pag. 268.

²¹ *Idem*, pag. 267.

²² *Idem*, pag. 265 și 269.

ne putem socoti *fericiți* sau pe cale de a fi *fericiți*”, „**îndepărtarea durerii** [...] fiind cel dintâi pas necesar către *fericire*”²³, „Minții câtor oameni nu i s-au înfățișat în chip foarte viu bucuriile de nespuse ale cerului, - pe care ei le recunosc ca fiind atât de posibile cât și probabile, – și care ar fi totuși mulțumiți să rămână cu *fericirea* lor de aici!”²⁴, „Și sunt sigur că oriunde se află neliniște se află și dorință; căci noi dorim fără încetare *fericirea* și este sigur că pe cât simțim neliniște, pe atât ne lipsește *fericirea*, chiar după propria noastră părere, oricare ar fi de altfel condiția sau starea în care ne aflăm.”²⁵ Republica Părinților Fondatori este și republica lui Locke deopotrivă. Căci ceea ce Locke a crezut de cuviință pentru individ văzut ca moleculă socială, Părinții Fondatori au aplicat întregii națiuni americane. **Pentru că poporul este „ultimul protector al Constituției, ultimul judecător al luptei pentru putere între stat și autoritățile federale și ultimul salvator – ca, de altfel, ultima amenințare – pentru drepturile fundamentale”**²⁶.

Nu trebuie ignorate nici supozițiile potrivit cărora adevăratele origini ale *fericirii* din Declarația de Independență se regăsesc **în opera lui Cesare Beccaria**.²⁷ În introducerea lucrării „Despre infracțiuni și pedepse”, Beccaria vede în *fericire* o bază pentru organizarea socială și înțelegere sau, altfel spus, pentru constituționalism.²⁸ Formulând principiul normativ fundamental ce trebuie să stea la baza adoptării tuturor legilor, acesta spune: „Să deschidem tomurile de istorie și vom vedea **că legile**, care totuși sunt sau ar trebui să fie **pacte încheiate între oameni liberi**, nu au fost în genere altceva decât un instrument al pasiunilor câtorva, sau au apărut în urma unei fortuite și trecătoare necesități; nicidecum dictate de un imparțial cercetător al naturii umane, care să se aplece asupra acțiunilor unei mulțimi de oameni și să le subordoneze, concentrându-le, următorului punct de vedere: *fericirea maximă împărțită la cât mai mulți*. Fericite acele foarte puține națiuni care nu au așteptat ca evoluția lentă a relațiilor și vicisitudinilor omenești să atingă culmea relelor și abia apoi să porceadă spre bine, ci au grăbit schimbările intermediare prin legi bune; și i se cuvine recunoștința oamenilor aceluși filozof care a avut curajul ca, din obscurul și disprețuitul său cabinet, să arunce în mulțime primele semințe ale adevărilor utile, îndelungă vreme rămase neroditoare.”²⁹

Un lucru reiese cu certitudine: **acela că nu se poate indica o singură sursă pentru filosofia fericirii care a stat la baza Declarației**. Mai mult, trebuie subliniat că ideea îmbrățișată de către semnatarii Declarației vizează *fericirea temporală*, care reprezintă stația terminus a societății civile.³⁰ Fericirea temporală privește bunăstarea corpului politic, a cetățenilor săi, și trebuie asigurată de către stat. Ea nu trebuie confundată cu *fericirea eternă*, cu mântuirea și cu viața veșnică, care constituie un apanaj al Bisericii și care nu presupune neapărat prezența fericirii pământene.³¹

Ceea ce s-a urmărit prin adoptarea Declarației a fost proclamarea suveranității față de Coroana și Parlamentul britanic³² și stabilirea unui guvernământ „al întregului popor”³³. Iar consacarea „vieții, libertății și căutării fericirii” în Declarație **reprezenta o garanție a constituirii republicii americane democratice**.³⁴ Cu siguranță că principiul fericirii este cel mai important din teoria drepturilor proclamate de Declarație. El naște în sarcina guvernului american o obligație pozitivă: obligația de a le asigura indivizilor mediul propice pentru atingerea fericirii maxime, indiferent de condiția lor socială, economică, culturală etc. Potrivit lui William Pencak, cele trei garanții ale Declarației implică patru condiții pe care guvernele statelor trebuie să le îndeplinească: „**a) de a adopta legi necesare pentru binele comun; b) de**

²³ John Locke – *Eseu asupra intelectului omenesc*, Editura Științifică, 1961, București, trad. Armand Roșu și Teodor Voiculescu, pag. 234.

²⁴ *Idem*, pag. 235.

²⁵ *Idem*, pag. 237.

²⁶ Edmond N. Cahn, op.cit., pag. 275.

²⁷ Garry Wills – *Inventing America: Jefferson's Declaration of Independence*, Doubleday & Co., New York, 1978, pag. 150-158 și 248-255, *apud* Patrick J. Charles, op.cit.

²⁸ Garry Wills, op.cit., pag. 252-255, *apud* Patrick J. Charles, op.cit.

²⁹ Cesare Beccaria – *Despre infracțiuni și pedepse*, ed. Humanitas, București, 2007, trad. Dana Grasso, pag. 41-42.

³⁰ John C. Ford, op.cit., pag. 125.

³¹ *Idem*, pag. 133.

³² Patrick J. Charles, op.cit., pag. 462.

³³ *Idem*, pag. 463 – După cum afirmă Chief Justice John Jay în cauza *Chisholm v. Georgia*, 2 U.S. (2 Dall.) 419, Declarația de Independență a găsit deja oamenii uniți pentru realizarea unor scopuri generale și care își puneau în practică preocupările prin convențiile statale și alte aranjamente temporare. De la coroana britanică, suveranitatea țării lor a trecut la oameni; și nu era o idee neobișnuită atunci ca pământurile neînșușite ce aparțineau Coroanei să treacă nu la oamenii Coloniei sau ai Statelor în limitele în care erau aranjate, ci la întregul popor. Oamenii s-au considerat, din punct de vedere identitar, un singur popor. Ei au organizat o confederație de state, cu baza într-un guvernământ general.

³⁴ *Letter from Jedediah Huntington to John Trumbull, Governor of Connecticut* (22 iulie, 1776), în 1 American Archives, 5th ser., supra-nota 1, la 510, *apud* Patrick J. Charles, op.cit., pag. 465.

a nu-i interzice niciunui grup de persoane reprezentarea adecvată a interesului său colectiv; c) de a administra dreptatea în mod imparțial; d) de a împiedica tâlhăriile, omorurile și hărțuielele indivizilor de către guvernul lor.”³⁵

Nu este deloc întâmplător apelativul de „Părinți Fondatori”. *Patres patriae* erau numiți la romani cei care cârmuiesc cu dreptate și fac fericirea vremurilor în care trăiesc. Cititorul Declarației de Independență a Statelor Unite, dar și beneficiarul politicilor guvernamentale americane interne trebuie să recunoască meritele unui Jefferson sau ale unui Madison, care au proclamat idealul fericirii și l-au conjugat cu realitatea politică, **punând astfel bazele puternicii democrații americane din prezent.**

B. Jurisprudența americană a fericirii

Întrucât ideea de căutare a fericirii nu este prevăzută expres în Constituția americană, un doctinar susține că este esențial pentru Curtea Supremă a Statelor Unite să recunoască idealurile „vieții, libertății și căutării fericirii” din Declarația de Independență ca **făcând parte din panteonul constituțional american.**³⁶

Căutarea fericirii este însă prevăzută în multe din constituțiile statelor americane³⁷ și este considerată de mulți o metaforă, o rămășiță dintr-un veac trecut. Cu toate acestea, instanțele statelor americane au aplicat principiile fondatoare „învechite” și indicatorii istorici pentru a da o dimensiune controlului de constituționalitate. S-ar părea că evoluțiile tehnologice, cele economice și de politică externă și parcursul schimbător al eticii societății ar face dificilă aplicarea interpretării judiciare a realităților prezentului, de maniera proiectată de către Părinții Fondatori.³⁸ Însă principiul democratic de bază al protecției „vieții, libertății și căutării fericirii” se adresează în primul rând Congresului. Așa cum a spus Chief Justice John Marshall în *McCulloch v. Maryland* [(17 U.S. (4 Wheat.) 316 (1819)], **„arhitectura constituțională trebuie să-i permită legislaturii naționale o anumită discreție în privința măsurilor care să îndeplinească grelele sarcini ce i-au fost atribuite, în modul cel mai benefic pentru oameni.”**³⁹

S-a sugerat că, în contextul secolului al 18-lea, „căutarea fericirii” ar trebui înțeleasă ca semnificând ceva mai mult decât o fugă după fericire: **„ea denotă o practică sau o activitate, ca și cum am face vorbire despre căutări ale vieții”**.⁴⁰

Majoritatea instanțelor americane nu au considerat în nici un caz fericirea drept o relicvă a filosofiei drepturilor naturale, lipsită de interes pentru prezent.⁴¹ Fără pretenția de epuiza toate spețele relevante pentru tema noastră, vom trece în revistă câteva dintre cauzele ce fac parte din așa-numita de către noi „jurisprudență a fericirii”. Unul din primele cazuri care au abordat fericirea și siguranța a fost *Beebe v. State* 6 Ind. 501 – 1855.⁴² Aici, Curtea Supremă din Indiana a anulat o lege statală pe motiv că era contrarie dreptului la „libertate și căutarea fericirii”. Acest drept, spunea judecătorul Perkins în cauza *Herman v. State* 8 Ind. (Tanner) 545 – 1855 „cuprinde posibilitatea de a alege, într-un *compos mentis* individual, ce mănânci și ce bei...”. Cititorii de presă și de bloguri rusești⁴³ vor face imediat paralela cu situația importurilor de alimente din statele europene de către Federația Rusă. Dată fiind criza ucraineană și introducerea sancțiunilor de natură economică pentru administrația de la Kremlin, importurile rusești de alimente produse în Uniunea Europeană au scăzut vizibil. Mai mulți cetățeni ruși au ridicat problema periclitării fericirii lor. Ei nu mai sunt aceiași dacă renunță la alimentele pe care le consumau zilnic sau de obicei și care nu se mai găsesc astăzi pe rafturile super-marketurilor rusești. Ei trebuie să-și abandoneze tabieturile. În continuare, judecătorul Perkins afirmă că dacă i-ar fi negat individului dreptul de a mânca

³⁵ William Pencak – *The Declaration of Independence: Changing Interpretations and a New Hypothesis*, 57 Pa. Hist. 232 (1990), *apud* Patrick J. Charles, *op.cit.*, pag. 477.

³⁶ Patrick J. Charles, *op.cit.*, pag. 458. În *Bute v. People of State of Illinois* 333 US 640 – 1948, Curtea Supremă a Statelor Unite a afirmat că textul constituțional a fost conceput în mare parte în spiritul Declarației de Independență care a proclamat salvagardarea unor *drepturi inalienabile* precum viața, libertatea și căutarea fericirii”. Cu toate acestea Curtea nu a dat niciodată un caracter executoriu dreptului de căuta fericirea.

³⁷ Aproximativ două treimi din acestea. A se vedea Joseph R. Grodin, *op.cit.*, pag. 1.

³⁸ Patrick J. Charles, *op.cit.*, pag. 517.

³⁹ *Idem.*

⁴⁰ Arthur M. Schlesinger – *The Lost Meaning of „The Pursuit of Happiness”*, 21 Wm. & Mary C.Q.Hist.Mag. 325-326 (1964), *apud* Joseph R. Grodin, *op.cit.*, pag. 18.

⁴¹ Joseph R. Grodin, *op.cit.*, pag. 19.

⁴² *Idem.*, pag. 22.

⁴³ A se vedea scrisoarea deschisă a Xeniei Sobchak adresată regizorului Nikita Michalkov, care tratează și problema alimentației după limitarea importurilor de alimente din statele Uniunii Europene – <http://snob.ru/profile/24691/blog/80450>

ce vrea, ca o componentă a dreptului la căutarea fericirii, legislativul ar putea controla și „vestimentația persoanelor sau orele de dormit și de trezire”. Dacă oamenii nu ar fi competenți să decidă asemenea chestiuni, ei ar trebui plasați „sub o tutelă a funcționarilor guvernamentali; elogiile pentru demnitatea naturii umane ar înceta, iar doctrina aptitudinii oamenilor de a se auto-guverna declarată o floare retorică fără de miros”.

Un alt exemplu este cauza *Territory v. Ah Lim* 24 P. 588 (Wash.) – 1890, în care Curtea Supremă din Washington a respins argumentul inculpatului potrivit căruia dreptul său de a căuta fericirea îi asigura fumatul de opiu în intimitatea casei sale.⁴⁴ Curtea a declarat că „statul manifestă un interes în privința condiției intelectuale a fiecăruia dintre cetățenii săi, societatea nefiind altceva decât un agregat de indivizi. Morala sau latura intelectuală a societății crește sau descrește în mod proporțional cu nivelul moral sau intelectual al membrilor săi.” „Fumatul de opiu este o practică detestabilă, dezgustătoare și degradantă, încât devine periculos de obișnuită pentru tineretul țării, iar simptomele sale tipice sunt imbecilitatea, mizeria și crima... Dacă statul conchide că o anumită practică este periculoasă pentru bunăstarea morală, mentală și fizică a cetățenilor, de o asemenea măsură încât este aptă să devină o povară pentru societate, are dreptul indubitabil de a limita comiterea aceluia act de către cetățenilor.” De o manieră similară, Curtea Supremă din Alabama a menținut în *Sheppard v. Dowling* 28 So. 791, 795 (Ala. 1899) interdicțiile statale asupra vânzării lichiorului – „Legea nu permite căutarea fericirii pe calea aceasta. Sentimentul de extaz ar rezulta din băutul de lichior, însă legea nu aprobă o atare pasiune care implică consecințe nocive pentru societate”. De altfel, România are experiența etnobotanicelor. **Legea nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri a suferit o serie de modificări prin care a fost interzis, într-un final și după înregistrarea unui mare număr de victime printre tineri, consumul unor anumite plante psihotrope.**

O instanță din Ohio a reținut că direcția unui școli a încălcat *dreptul de a căuta și de a obține fericirea* al unui elev, garantat de articolul 1 paragraful 1 din Constituția statului Ohio.⁴⁵ Când l-au îndepărtat din postul de președinte al corpului de elevi, membrii direcției i-au interzis participarea la activități extra-curriculare și i-au scăzut media școlară din cauza că a insistat în a încălca dispozițiile Regulamentului școlar referitoare la lungimea părului și la stil: „În termeni nejuridici paragraful 1 consacră principiul potrivit căruia fiecare cetățean are dreptul de a fi lăsat în pace și a nu fi supus vreunei ingerințe guvernamentale, cu excepția necesității acesteia pentru protecția altora ori pentru punerea în aplicare a scopurilor guvernamentale legitime. Această prevedere constituțională așează o grea responsabilitate deasupra fiecărui corp guvernamental atunci când își justifică ingerința în libertatea cetățeanului, în dreptul de a se bucura de libertatea deciziei sale și de a-și căuta fericirea în felul lui.”

Curtea Supremă a Statelor Unite a antamat ideea fericirii, însă ca aspect al libertății economice.⁴⁶ În cauza *Lochner v. New York* 198 U.S. 45 (1905), unde a invalidat o lege new-yorkeză care stabilea orele de lucru pentru brutari.

În *State v. Cromwell*, 9 N.W.2d (N.D. 1943), Curtea Supremă din Oklahoma a declarat nevaliditatea unei legi care impunea licența pentru activitatea fotografică, pentru că motivele ce au stat la baza acesteia erau „ciudate”.⁴⁷ Curtea l-a citat aici pe Henry Campbell Black, autorul lui *the Black's Law Dictionary*: „Căutarea fericirii este, într-adevăr, un agregat de mai multe drepturi, unele dintre ele fiind enumerate în constituții, iar altele incluse în garanția generală a „libertății”. Fericirea omului poate consta din mai multe lucruri sau poate depinde de mai multe circumstanțe. Este limpede că trebuie să includă libertatea personală, eliberarea de sub opresiune sau de discriminarea individuală, dreptul de a-ți urma preferințele individuale în alegerea unei ocupații, libertatea de conștiință și dreptul de a avea parte de relații familiale și viață de familie și domiciliu. **Dreptul constituțional de a căuta fericirea poate însemna nici mai mult, nici mai puțin decât dreptul de a-ți îndrepta forțele mintale și fizice pentru atingerea unei finalități, fără vreo restricție sau obstrucționare în raport de alți particulari, cu excepția cazului în care este necesar pentru a se salvagarda drepturile egale ale altora. Această garanție este, așadar, una dintre cele mai nedefinite, însă dintre cele mai cuprinzătoare care se pot găsi într-o constituție.**”

⁴⁴ Joseph R. Grodin, op.cit., pag. 23. Într-o speță similară – BverfGE 90, 145, Curtea Constituțională Federală germană a negat existența unui drept de a consuma cannabis, chiar dacă este o manifestare a vieții private, date fiind multitudinea de efecte și de legături pe plan social. A se vedea *Selecție de Decizii ale Curții Constituționale Federale a Germaniei*, ed. CH Beck, București, 2014, pag. 103.

⁴⁵ *Jacobs v. Benedict*, 301 N.E.2d 723 (Ohio Misc. 1973), *apud* Joseph R. Grodin, pag. 24.

⁴⁶ Joseph R. Grodin, op.cit., pag. 26.

⁴⁷ *Idem*.

Rezumând ceea ce ar trebui să însemne acțiunea judiciarului pentru garantarea dreptului de a căuta fericirea, Chief Justice Peters a menționat în opinia sa concurentă din *Moore v. Ganim* 660 A.2d 742 (Conn. 1995) că „Intervenția judiciară este menită să garanteze aplicarea obligației constituționale cu excepția cazurilor extreme, unde indivizii demonstrează următoarele: 1) fără suportul guvernamental, nu ar putea de fapt să-și asigure necesitățile vieții cu care se confruntă (sănătate sau asistență socială) și 2) din motive dincolo de voința lor, nu pot îndeplini condițiile pe care legea le impune. Intervenția judiciară care aplică o obligație constituțională operează doar în asemenea circumstanțe limitate de pierderi severe.”⁴⁸

C. Cauza *Elfes* din fața Curții Constituționale Federale germane

Se spune⁴⁹ că, întrucât căutarea fericirii înseamnă tot ceea ce urmărește un individ pentru propria lui persoană, „fericirea” și „libertatea” devin termeni echivalenți. Însă trebuie subliniată aici concepția lui Isaiah Berlin despre libertate.⁵⁰ În sens clasic, libertatea presupune lipsa obstacolelor în calea împlinirii dorințelor oamenilor. Să nu fii împiedicat de către alții să faci ceea ce dorești (e.g. să fii fericit). Dacă libertatea s-ar putea doza în funcție de împlinirea dorințelor, ea ar putea fi mărită, spune Berlin, prin eliminarea acestor dorințe, ca și prin realizarea lor. „Aș putea să-i fac pe oameni (pe mine inclusiv) liberi condiționându-i să renunțe la aspirațiile inițiale, pe care eu am decis să nu le satisfac.”⁵¹ Aș renunța la toate dorințele mine și aș fi, astfel, descătușat, deci liber. **Însă libertatea mea ar fi libertatea unui om paralizat, care nu simte nicio durere, o libertate văzută ca siguranță a nervilor atrofiați. Nu avem în vedere, așadar, acest al doilea sens al libertății.**

Viziunea constituțională americană este centrată pe libertatea umană în sens clasic, adică pe libertatea de a-ți urma alegerile în viață, așa cum dorești.⁵²

Ideea germană asupra libertății este diferită de cea americană. Constituția germană nu este ancorată pe valoarea libertății, ci pe cea a demnității persoanei. Cu toate acestea, identificăm o interesantă abordare a Curții Constituționale Federale germane în cauza *Elfes*⁵³. În această speță, reclamantului i-a fost respinsă solicitarea prelungirii valabilității pașaportului de către autoritatea de resort, fără o altă motivare decât trimiterea la Legea privind regimul pașapoartelor. Curtea a început prin a preciza că dreptul de a părăsi țara nu face parte din dreptul la liberă circulație. În ciuda acestui fapt, el nu este lipsit de protecție constituțională. El face parte din dreptul la libera dezvoltare a personalității. Iar libera dezvoltare a personalității „nu presupune doar dezvoltarea în interiorul nucleului personalității care face din ființa umană o persoană înzestrată din punct de vedere spiritual și moral. Ar fi de neînțeles cum ar putea încălca dezvoltarea dinăuntrul acestei zone-nucleu bunele moravuri, drepturile altora sau chiar ordinea constituțională a unei democrații liberale.”⁵⁴ În opinia Curții, tocmai aceste din urmă limitări menționate denotă împrejurarea că Legea Fundamentală are în vedere dreptul de acțiune în mod general. Prin urmare, Curtea a dedus din articolul 2 alin. (1) al Constituției germane **un drept general de libertate, cu limitele prevăzute.** Astfel, Curtea a conchis că atunci când domeniile vitale nu sunt protejate de drepturi fundamentale specifice, individul afectat de ingerințele statale poate invoca acest articol, în cazul în care consideră de cuviință că-i este încălcată libertatea.

Interesantă este și condiția pe care o subliniază Curtea, și anume că o lege poate fi considerată conformă cu ordinea constituțională doar dacă respectă „principiile preeminenței dreptului și al statului bunăstării sociale”⁵⁵.

Demnitatea, dreptul la dezvoltarea personalității, efectul orizontal al drepturilor fundamentale și cele două concepte importante ale rolului statului activ – *Rechtstaat* (care impune respectarea principiului proporționalității) și *Sozialstaat* (care obligă statul să adopte măsuri care garantează nivelul minim de existență materială, astfel încât oamenii să aibă parte de un standard de siguranță personală și să-și poată

⁴⁸ *Idem*, pag. 33.

⁴⁹ Joseph R. Grodin, op.cit., pag. 27.

⁵⁰ Isaiah Berlin – Cinci eseuri despre libertate și alte scrieri, trad. Laurențiu Ștefan, ed. Humanitas, București, 2010, pag. 74.

⁵¹ *Idem*.

⁵² Edward J. Eberle – *The German Idea of Freedom*, *The Oregon Review of International Law*, vol. 10, nr. 1/2008, pag. 2-3.

⁵³ BVerfGE 6, 32 (1957). A se vedea *Selecție de decizii ...*, pag. 68-70.

⁵⁴ *Selecție de decizii ...*, pag. 69.

⁵⁵ David P. Currie – *Lochner Abroad: Substantive Due Process and Equal Protection in the Federal Republic of Germany*, *German Law Journal*, vol. 9, nr. 12/2008, pag. 2209.

duce existența fără a le fi afectată demnitatea) constituie pentru germani premisele inerente căutării fericirii.⁵⁶

D. Căutând fericirea în Constituția României și în cea a Republicii Moldova

Fie că pornim de la sau ajungem la tiparul fericirii dat de către John Rawls, „o persoană este fericită când este mai mult sau mai puțin pe cale să execute un plan rațional al vieții, stabilit în condiții (mai mult sau mai puțin) favorabile și este suficient de sigură că intențiile sale pot fi realizate.”⁵⁷ Realizarea fericirii, spune Rawls, „depinde de circumstanțe și de noroc”⁵⁸. Dacă acceptăm această explicație, nu ne rămâne decât să conchidem că **statul poate asigura cel mult premisele unor circumstanțe favorabile. Doar aici pot opera politicile statale.**

Garanțiile pluralismului din societatea românească (articolul 8 din Constituția României și articolul 5 din Constituția Republicii Moldova), universalitatea și egalitatea în drepturi (articolele 15 și 16 din Constituția României și Constituția Republicii Moldova), suma de drepturi și de libertăți fundamentale prevăzute la Capitolul II din Constituție, precum și condiția asigurării unei economii de piață constituie cadrul constituțional deplin care poate garanta dreptul la căutarea fericirii.

Curtea Constituțională a României, ca și cea a Republicii Moldova ar putea să se inspire din jurisprudența Curții de la Karlsruhe. Ea ar putea deduce un drept general de acțiune sau de libertate generală din articolul 45 din Constituție, potrivit căruia „Accesul liber al persoanei la o activitate economică, libera inițiativă și exercitarea acestora în condițiile legii sunt garantate.”, combinat cu articolul 33 alin. (2) – „Libertatea persoanei de a-și dezvolta spiritualitatea [...]”. Afirmția este întărită de articolul 1 alin. (3) din Constituția României și din Constituția Republicii Moldova deopotrivă, care trece în rândul valorilor supreme ale celor două state „libera dezvoltare a personalității umane”. Este exact valoarea pe care Curtea de la Karlsruhe a invocat-o ca să stabilească existența unui drept de libertate generală. De altfel, observăm că **valorile constituționale germane se aseamănă până la identificare cu valorile constituționale ale celor două state ale noastre: demnitatea, libera dezvoltare a personalității umane, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, caracterul de stat de drept, democratic și social etc.**

În sistemul juridic german, articolul 1 alin. (1) din Legea fundamentală referitor la demnitate presupune și faptul că „individul nu ar trebui să fie transformat [de către stat] într-un obiect al propriilor sale interese ale bunăstării”⁵⁹. Este o abordare care omite din start intervențiile ample în politicile publice vizând fericirea. Individul ar trebui mai degrabă lăsat să-și croiască viața singur în ceea ce ține de fericirea sa, în limitele constituționale. Statul trebuie doar să-i asigure posibilitatea de a o face. Pentru că însăși percepția individului că este tratat, de exemplu, inegal și incorect, atentează la sentimentul său de fericire.⁶⁰ Prin urmare, existența unei autorități care să determine unilateral ce este fericirea e incompatibilă cu democrația constituțională, iar omisiunea guvernului de a garanta tratamentul egal și corect al cetățenilor săi – incompatibilă cu fericirea. Statul trebuie să influențeze fericirea cât mai puțin posibil – neexistând un *drept la fericire*⁶¹ și nici vreo obligație de a o atinge, ci un *drept de a-ți căuta fericirea* de maniera pe care o alegi.⁶² Rațiunea este destul de simplă: fericirea este o chestiune exclusiv intimă. Ceea ce mă face pe mine fericit poate să-l deranjeze pe seamănel meu. Sau: dacă vreau să fiu fericit nu înseamnă neapărat că și seamănel meu vrea să fie fericit.

Concluzii:

Influențați de Aristotel, de Locke și de Beccaria, Părinții Fondatori ai Statelor Unite au transpus o viziune politico-morală asupra fericirii pentru întâia oară într-un act de natură constituțională. Majoritatea constituțiilor statelor americane prevăd și ele dreptul de a căuta fericirea. Dat fiind faptul că această

⁵⁶ Pentru descrierea acestor valori, a se vedea Edward J. Eberle, op.cit.

⁵⁷ John Rawls – *O teorie a dreptății*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012, trad. Horia Târnoveanu, pag. 477.

⁵⁸ *Idem*.

⁵⁹ BVerfGE 30, 1. A se vedea Kurt Bayertz și Thomas Gutmann, op.cit., pag. 243.

⁶⁰ Kurt Bayerz și Thomas Gutmann, op.cit., pag. 244.

⁶¹ Nici măcar unul natural. „Respectarea legii morale conduce de multe ori la nefericire. Individul nu are dreptul de a-și obține fericirea cu costul încălcării legii morale. [...] Doctrina păcatului originar și a efectelor sale ne pregătește pentru o mare durere pe care nu o merităm noi în persoană.” – John C. Ford, op.cit., pag. 139-140. Nimic nu ne poate împiedica să admitem că viața este lipsită de fericire pentru majoritatea dintre noi.

⁶² *Idem*, pag. 239.

valoarea este pentru majoritatea ființelor umane o preocupare curentă, pe rolul unor instanțe ale acestor state au ajuns, inevitabil, spețe în care s-a invocat dreptul fiecăruia de a-și căuta fericirea. Instanțele au cântărit dacă interesul privat al atingerii stării de fericire nu contravenea unor interese ale societății.

Întrucât a-ți căuta fericirea înseamnă să faci tot ceea ce-ți dorești, cu respectarea limitelor impuse de constituție și de legi (în măsura în care aceste acte normative îndeplinesc rigorile proporționalității *lato sensu*), **fericirea și libertatea devin termeni echivalenți**. Curtea de la Karlsruhe a dedus un drept de libertate generală din dreptul de liberă dezvoltare a personalității. Decizia *Elfes* din fața Curții Constituționale Federale germane ar putea constitui un model pentru Curțile Constituționale ale României și Republicii Moldova, întrucât valorile Constituției germane se aseamănă până la identificare cu valorile consacrate de Constituțiile acestor două state. În fond, „statul de drept” nu este altceva decât traducerea cuvântului *Rechtsstaat*.

„Statul și dreptul nu există pentru siguranța fericirii, ci mai degrabă pentru alte valori (e.g., siguranța).”⁶³ Garantarea fericirii nu este o misiune a statului și a dreptului. Misiunea lor este să asigure căutarea fericirii, prin intermediul unor **simple trasee** care, dacă sunt drepte, trebuie respectate: **legile și constituția**.

---

⁶³ Kurt Bayerz și Thomas Gutmann, op.cit., pag. 241.